

Кляпків М.С.,

доктор економічних наук

ТЕОРІЇ ОПТИМАЛЬНОГО ФІНАНСУВАННЯ АНТИРИЗИКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливим напрямком антиризикової діяльності є вибір критеріїв її оптимізації. Як стверджують фахівці, головним критерієм будь-яких господарсько-економічних пропорцій має бути передусім вартісна величина. Тобто виконання умов для загальногосподарського оптимуму не може бути “безваріантним”¹. З іншого боку, поняття “оптимальний” найбільшою мірою має свій зміст у виразі “найкращий”, “такий, що найкраще виграє в затратах”².

Водночас із практичного боку при визначенні оптимального складу антиризикових заходів менеджери з ризику повинні враховувати не лише фінансові наслідки, а й технологічні, виробничо-економічні і навіть соціальні³. Отже, оптимальною програма антиризикової діяльності може бути й тоді, коли вона досягається не з найменшими затратами коштів. Щодо окремих складових елементів, інструментів цієї діяльності таке твердження означає, що вони мають використовуватися передусім не лише з огляду на їх нижчу вартість, а й з неможливістю їхньої заміни іншим інструментом у конкретній ситуації⁴.

Фахівці у галузі формування цільових резервів особливо наголошують на тому, що не завжди найкращим, а отже оптимальним, буде той антиризиковий засіб, на користь якого свідчить фінансова перевага⁵. Безумовно, оптимальне вирішення найкраще, хоч і найважче. Однак досить часто легшим для досягнення є достатній стан. Тому існує проблема вибору: вирішення оптимальне чи вирішення достатнє? Ян Зеленевський вважає, що цей вибір здійснюється за певних умов: оптимального вирішення шукають тоді, коли знають або вважають, що затрати, викликані його пошуком, не загрожують

¹ *Sohmen E.* Allokationstheorie und Wirtschaftspolitik. — Tübingen: 1976. — С. 1.

² *Schutz-Kirchner Ulrich.* Optimale Geldversorgung im Rahmen alternativer Geldangebotsformen. — Frankfurt am Main—Bern—New York—Nancy: Peter Lang. — 1984. — С. 16.

³ *Traub Wolfgang.* Schadenverhütung versus Versicherung im Rahmen der Risk Management. // *Versicherungswirtschaft.* — 1990. — № 14. — С. 867.

⁴ *Söhler Helmut.* Das Konkurrenzverhältnis zwischen Schadenversicherung und anderen risikopolitischen Maßnahmen. // *Versicherungswirtschaft.* — 1986. — № 19. — С. 1232—1234.

⁵ *Safin Krzysztof.* Ekonomiczne przesłanki tworzenia rezerw celowych. // *Wybrane problemy reformy gospodarczej w przemyśle.* — Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. — 1983. — С. 75.

Відомий польський вчений професор Єжи Ланцуцький вважає, що основним критерієм, за яким можна оцінювати страхову послугу, є ефективність надаваного нею страхового захисту. У свою чергу, ефективність страхування він розглядає на основі оптимального співвідношення його основних принципів — загальності, повноти й реальності при високому рівні обслуговування. Цьому критерію, на думку Є. Ланцуцького, мають підпорядковуватися усі інші критерії: цільове управління коштами, мінімізація затрат чи досягнення бажаної рентабельності страхування.

Łanćucki Jerzy. Efektywność ochrony ubezpieczeniowej jako kryterium optymalizacji systemu ubezpieczeń gospodarczych. // *Studia ubezpieczeniowe.* — Warszawa—Poznań: PWN. — 1984. — С. 45.

економічній стабільності. Якщо ж такої певності немає, то обмежуються розв'язанням проблеми на достатньому рівні⁶.

В економічній літературі найлогічнішу (системну) послідовність застосування визначених форм антиризикової діяльності вперше запропонував ще у 1923 р. американський економіст Гарді (С. Hardi). Відомий фахівець у галузі страхування В. Сребровський зазначав, що Гарді, автор книги "Risk and Risk Bearing", безумовно, вперше виділив конкретні й послідовні форми обмеження та ліквідації ризику⁷. Вони зводилися ось до чого:

1. Запобігання появі випадкових подій, які формують ризикові ситуації.
2. Подолання (репресія) випадкових подій, появи яких не вдалося запобігти.
3. Заспокоєння потреб, які виникли внаслідок дії ризику (компенсація збитків, втрат).

Цей троїстий поділ основних методів боротьби із ризиками був широко визнаний у фаховій літературі різних країн як такий, якому властиві основні ознаки системності. Так, професор Коньшин Ф.В. перших два методи називає способами безпосередньої боротьби зі стихійними лихами. Крім того, ним також передбачається можливість компенсування збитків, отриманих у результаті їх недостатнього попередження та репресії⁸.

На думку польського професора Вітольда Варкалло, превенція є найдосконалішим методом подолання випадкової збитковості, що виникає як із ризиків географічно-природничого середовища, "біотичних", так і соціальних. У тому обсязі, в якому превенція стає безсилою (неможливою, дуже утрудненою або дорогою), боротьба із збитковістю здійснюється методом її локалізації та елімінації за допомогою репресивних дій. Однак і в разі застосування репресивних засобів досягаємо лише ефекту їх обмеження, а не повної ліквідації⁹.

Таким чином, названі методи антиризикової діяльності, зведені у систему, були відомими на побутовому рівні вже давно. Фахівці вважають, що практично усі справи, які пов'язуються з терміном "система", не є чимось новим. Слушно зауважив відомий біолог Людвіг фон Берталанфі, що ним є "хіба що сучасне формулювання одвічних проблем, які усвідомлювалися вже багато сторіч тому і про які точилися дискусії доступною тоді мовою"¹⁰.

⁶ Zielenewski Jan. Organizacja zespołów ludzkich. Wstęp do teorii organizacji i kierowania. — Warszawa: PWN — 1982. — С. 414.

⁷ Сребровський В.И. Страхование. — М.: Финансовое издательство НКФ СССР. — 1927. — С. 5.

⁸ Коньшин В.К. Государственное страхование в СССР. — М.: Госфиниздат. — 1953. — С. 4. Дещо пізніше названі методи антиризикової діяльності почали сприйматися у вузькому значенні й визначатися як функції страхування.

⁹ Warkalno Witold. Prawo i ryzyko — przewencja, represja i kompensacja w polityce przeciwszkodowej. — Warszawa: PZUW. — 1949. — С. 40.

Ubezpieczenie majątkowe. Praca zbiorowa pod redakcją prof. dr. Witolda Warkalno. — Warszawa: PWE. — 1971. — С. 73.

Owsiak Stanisław. Finanse ubezpieczeń gospodarczych. — Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie. — 1982. — С. 15.

¹⁰ Bertalanffy L. Historia rozwoju i status ogólnej teorii systemów.// Ogólna teoria systemów. Tendencje rozwojowe. — Warszawa: PWE. — 1976. — С. 28.

У більшості випадків необхідна фінансова компенсація збитків, здійснення якої стає можливим лише за рахунок спеціальних коштів, організованих у відповідних формах. В економічних дослідженнях того часу поширеним методичним способом було зведення результатів досліджуваної сукупності до відомої економічної тріади¹¹. Ця обставина, очевидно, послужила професорові В.К. Рейхеру підставою для відповідного розгляду ним різних методів організації страхових фондів.

У його теорії, яка вважається класичною, розглядається тричленна система страхових фондів антиризикового спрямування, які організовуються трьома різними методами: централізованим, децентралізованим і змішаним. Останньому стали властиві позитивні риси централізованого використання й децентралізованого формування¹².

Деякі з авторів схильний розглядати систему страхових фондів у “широкому” та “вузькому” значеннях, що теж спричинено пошуком системного підходу цих фондів. Тобто якщо певна частина суспільного продукту отримала цільове призначення, характерне для страхової діяльності, то за цієї ситуації маємо справу із страховим фондом у вузькому значенні цього поняття (*sensu stricto*). А відповідно та частина суспільних коштів, яка виділена на страхові цілі, незважаючи на спосіб її організації, сприймається як страховий фонд (*sensu largo*)¹³.

Сучасне вираження цієї системи проявляється у визначенні низки специфічних функцій страхування, які викладені у певній логічній послідовності. Вони є оптимальними методами антиризикової діяльності. Згідно з досить поширеною думкою, страхуванню приписуються такі функції: компенсаційна, репресійна і превенційна¹⁴. Такий порядок переліку функцій не випадковий. Він теж визначається оптимальним характером, тому що відбиває найраціональнішу послідовність застосування визначених функціями методів антиризикової діяльності, яка здійснюється в межах страхових відносин.

Наведена пріоритетність функцій страхування характерна для фінансово-економічного аспекту страхування, оскільки, з точки зору фінансового забезпечення антиризикових заходів, компенсація збитків найкапіталомісткіша, найдорожча. З іншого боку, тобто у цивільно-правовому аспекті, ком-

¹¹ Klapkowski B., Cięciwa Z. Trojczynnikowy model gospodarki socjalistycznej. — Warszawa: PWN. — 1975. — С. 5–7.

¹² Райхер В.К. Общественно-исторические типы страхования. — М. — Л.: Издательство АН СССР. — 1947. — С. 25–29.

¹³ Pokorzynski Lucjan. Ekonomiczne przesłanki ubezpieczeń w socjalizmie. // Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Poznaniu. — Poznań. — 1956. — С. 27–29. Handschke Jerzy. Fundusz ubezpieczeniowy i ubezpieczenie w systemie gospodarki socjalistycznej. // Zeszyty Naukowe WSI w Radomiu. Ekonomia, ubezpieczenie, превенция. — Radom: Wydawnictwo WSI. — 1988. — С. 31.

¹⁴ Sangowski Tadeusz. Finansowe znaczenie regresu ubezpieczeniowego. // Studia ubezpieczeniowe. — Poznań — Warszawa: PWN. — 1973. — С. 24. Szpunar Janusz. Zasada pewności ochrony ubezpieczeniowej. // Studia ubezpieczeniowe. — Poznań — Warszawa: PWN. — 1975. — С.

пенсаційна функція відходить на останній план, тобто стає третьою у ряді. Першість, із правової точки зору, належить превенційній функції¹⁵.

Щоправда, на думку В.Варкалло, превенційно-репресивна функція посідає першість лише при страхуванні деліктової та контрактної відповідальності, якщо ж ідеться про гарантійну відповідальність, котра відірвана від безпосереднього призвідця страхового випадку, то домінуючою стає вже компенсаційна функція¹⁶. Ще трохи згодом компенсаційна функція трансформувалась у функцію страхового захисту, яка розширює зміст поняття страхування на основі страхової послуги. Водночас превенційна функція зберегла своє самостійне значення¹⁷.

Останніми роками такого ж характеру визначення функцій страхування дотримуються автори деяких російськомовних публікацій. Зокрема, ризикову функцію, зміст якої полягає в наданні грошової допомоги (компенсації) фізичним та юридичним особам, а також попереджувальну функцію вони вважають конкретнішими виразами розподільчої функції фінансів¹⁸.

Наведена вище характеристика антиризикової функціональної діяльності свідчить про постійний пошук її оптимальної системної структури з метою підвищення економічної ефективності. З іншого боку, такий підхід вказує на те, що традиційні рамки наукових досліджень та їх застосування занадто вузькі для розв'язання проблем функціонування антиризикового механізму.

Система управління ризиком, що відома як "Risk management", у своїй основі ґрунтується на страхуванні, котре є найвагомішим інструментом цієї системи у традиційних галузях народного господарства виробничого характеру. Як видно із досліджень, проведених у США серед малих та середніх промислових підприємств, питома вага видатків на страхування є найбільшою, а частка кожного іншого інструменту системи "Risk management" у загальній сумі видатків на заходи з управління ризиками була такою:

1. Оплата консультацій з метою пошуку шляхів уникнення ризику — 3,9%.
2. Видатки на проведення попереджувальних заходів — 18,3%.
3. Відрахування у фонди самострахування (самофінансування) ризиків — 28,5%.

¹⁵ Rodak Józef. Funkcje ekonomiczne ubezpieczeń mienia państwowego.//Wiadomości ubezpieczeniowe. — 1982. — № 6. — С.17. Академік К.Г. Воблій вважав, що люди протягом свого тривалого історичного розвитку спочатку застосовували репресивні методи боротьби із ризиками і лише значно пізніше почали застосовувати превентивні, бо застосування останніх потребує певного рівня знань, високого рівня розвитку техніки і достатку капіталу. Воблій К.Г. Основы экономики страхования. — Киев: Коопстрах, 1923. — С. 9.

¹⁶ Warkalno Witold. Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, granice. — Warszawa: PWE. — 1962. — С. 43.

¹⁷ Rutkowski Adam. Funkcje ekonomiczne ubezpieczeń gospodarczych w PRL.// Wiadomości ubezpieczeniowe. — 1983. — № 11. — С. 1—3.

¹⁸ Czesław Dreger. Z rozwiązań nad istotą i funkcjami ubezpieczeń.//Wiadomości ubezpieczeniowe. — 1984. — № 8. — С.17. Страхование дело. Учебник под ред. Рейтмана Л.И. М.: Банковский и биржевой научно-консультационный центр. — 1992. — С. 17.

4. Страхування (суми сплачених страхових премій професійним страховиками) — 49,3%¹⁹.

Враховуючи значну кількість досліджених об'єктів, можна вважати, що таке співвідношення оптимальне не лише для американських, а й для європейських підприємств. Навіть більше, з огляду на провідну роль видатків на страхування дехто з європейських авторів схильний вважати, що для багатьох об'єктів підприємництва система управління ризиком поки що розглядається лише як система управління страхуванням. Це значна вада і свідчення неврахатованої уваги підприємців до інших, навіть альтернативних до страхування, інструментів управління ризиками²⁰.

Шоправда, фахівці в галузі "Risk management" визначають позитивні зрушення у бік поступової оптимізації пропорцій у фінансуванні антиризикової діяльності. Тобто якщо до 60-х років цього сторіччя переважало зростання видатків на страхування (безпосереднє фінансування наслідків ризиків), то починаючи із 70-х років спостерігається тенденція до зростання питомої ваги видатків на заходи з контролю за ризиками. Цьому сприяли такі фактори, як зростання підприємств, обсягів виробництва, введення нових технологій, які "супроводжували" нові, невідомі досі ризики²¹.

Прикладом нового застосування системи управління ризиками є ті галузі діяльності яких побудована на широкому використанні інформації, втрата якої може загрожувати катастрофічними наслідками. Підтвердження цього — введена система захисту технологічної й технічної інформації в Україні²². У цій ситуації контроль за ризиками стає пріоритетною антиризиковою діяльністю, і відповідно фінансування попереджувальних заходів починає набагато переважати фінансування видатків на страхування. Факти підтверджують, що підприємства, які займаються обробкою інформаційних даних як предмета праці (банки, страхові компанії), свій оптимальний антиризиковий кошторис формують за такими пропорціями:

- видатки на виробництво (обробка інформації) — 94,8%;
- видатки на попереджувальні заходи — 5%;
- видатки на страхування — 0,2%.

Отже, питома вага видатків на організацію системи управління ризиками у виробництвах, насичених інформаційними ризиками, має такий вигляд:

- на заходи з контролю за ризиками — 96,1%,
- на страхування (трансфер ризику) — 3,9%²³.

¹⁹ Zech Jurgen. Risk Management als System. // Zeitschrift für die Gesamte Versicherungswissenschaft. — 1983. — № 4. — С. 642.

²⁰ Fink Bernhard. Befridigen die Versicherungsunternehmen Bedarf und Nachfrage des "Euro-Risk Managers" des 90-er Jahre? // Versicherungswirtschaft. — 1990. — № 1. — С. 14.

²¹ Eiling Jurgen. Рецензія на "La Maîtrise des Risques". // Versicherungswirtschaft. — 1979. — № 1. — С. 99.

²² Степаненко В. Принципи побудови системи "Страховий фонд документації України" // Економіка України. — 1997. — № 6. — С. 60—75.

²³ Breuer Roland. Risikoeinschätzung und Risikobewältigung in der Datenverarbeitung (1). // Versicherungswirtschaft. — 1988. — № 4. — С. 277.

Ця тенденція, очевидно, посилюватиметься у майбутньому, оскільки в економічній теорії інформація дедалі частіше визначається як четвертий, а то навіть і третій виробничий фактор — поряд із робочою силою, предметами й засобами праці²⁴. При цьому інформація (носії інформації) є найризикованішим фактором виробництва.

З точки зору фахівців, у разі застосування техніки змішаного фінансування антиризикових заходів (при забезпеченні його з кількох незалежних, але рівнозначних джерел), як правило, гору братиме один із елементів — той, що у кінцевому підсумку доповнює засоби фінансування²⁵. Тобто за умов фінансування антиризикової діяльності спочатку обчислюють суму, яку можна взяти на самострахування (самофінансування), та інші форми покриття ризику, а в кінцевому підсумку доповнюють ці засоби до повної потреби страховим захистом. Отож вирішальним елементом системи фінансування антиризикової діяльності усе ж стає страхування.

Сприймаючи страхування як систему відносин, доцільною стає їх оптимізація для підвищення ефективності їх прояву. З огляду на різноплановість (багаторівневість та різноманітність) страхових відносин їх оптимізація теж має бути різноплановою. Отже, система ефективна тому, що вона оптимальна.

Однією з важливих проблем оптимізації страхових відносин на шляху до підвищення їх ефективності є проблема вибору рівня страхового захисту з огляду на якісну різноманітність ризиків та кількісну величину збитковості при їх настанні.

Відомий польський вчений, фахівець у галузі страхування Януш Шпунар свого часу дійшов висновку, що за умов існування багатьох окремих видів страхування страхувальникам треба дати можливість здійснити вибір відповідно диференційованого рівня фінансового забезпечення страхового захисту, аби кожен страхувальник мав змогу пристосувати цей рівень не лише до рівня своїх страхових потреб, а й, зважаючи на обмеженість фінансових ресурсів, ще більшою мірою до рівня своїх фінансових можливостей²⁶. Очевидно, при цьому головною проблемою буде спосіб приведення до оптимальної відповідності наявних страхових потреб, з одного боку, та можливості їх фінансового забезпечення — з другого.

В економічній і страховій літературі утвердився погляд, за яким найкритеріальнішими показниками ефективності страхового захисту є такі принци-

²⁴ *Helten Elmar*. Wettbewerbsvorteile durch Wissenbasierte Systeme. // *Versicherungswirtschaft*. — 1992. — № 5. — С. 291. *Rehnert Karl-Heinz*. Information als Produktionsfaktor. // *Versicherungswirtschaft*. — 1992. — № 8. — С. 462.

²⁵ *Ochociński Stefan*. Zagadnienie Banku długoterminowego kredytu w Polsce. // *Finansowe warunki funkcjonowania samodzielnych przedsiębiorstw państwowych*. — Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. — 1990. — С. 116.

²⁶ *Szpunar Janusz*. Zasada pełności ochrony ubezpieczeniowej. // *Studia ubezpieczeniowe*. — Poznań — Warszawa: PWN. — 1975. — С. 41.

страхування, визначені В.К. Райхером: загальності (поширеності), повноти й реальності²⁷.

На думку професора Л. Покожинського, з усієї тріади принцип реальності є принциповіший, бо реальності у її правовому сенсі не можна сприймати незалежно від тих чи інших чинників, які б надавали їй відносних значень. Реальність може визначатися тільки абсолютно — вона або є, або її немає²⁸.

Це, однак, не стосується інших принципів, бо оскільки принцип загальності характеризує екстенсивний, а принцип повноти — інтенсивний розвиток страхового захисту, то вони можуть піддаватися кількісній градації й вступати у різних кількісних пропорціях. У цій ситуації необхідність страхування в різних умовах має розв'язувати проблему меж і обсягів страхового захисту як під кутом зору її розповсюдженості (принцип загальності), так і під кутом зору його фінансового рівня (принцип повноти)²⁹.

Показник загальності (розповсюдженості) страхування у спеціальній літературі розглядається здебільшого у двох розрізах: у розрізі суб'єктів страхових відносин — страхувальників та у розрізі ризиків, у разі прояву яких здійснюється страховий захист. При цьому різними авторами дається власне значення відмінностей між параметрами загальності. Зокрема Єжи Хандшке та Здіслав Федорович основні параметральні ознаки загальності страхування характеризують як суб'єктні та предметні. До першої групи вони відносять різні групи та одиниці господарств, що охоплені страхуванням. До другої групи автори відносять перелік ризиків, від яких здійснюється страховий захист господарських суб'єктів³⁰.

На думку Е.Крейда, загальність страхування, прийнята у розрізі суб'єктів господарювання, має горизонтальний характер, а у розрізі ризиків — вертикальний, тобто загальність буває двох видів: горизонтальна й вертикальна³¹. Отже, якщо страхове поле позначити через (N), а кількість застрахованих суб'єктів через (n), то загальність горизонтального типу (P_x) становитиме:

$$P_x = \frac{n}{N}$$

²⁷ Domagala M. Wybrane zagadnienia z zakresu efektywności ubezpieczeń komunikacyjnych.//Wiadomości ubezpieczeniowe. — 1973. — № 9. — С. 1—11.

Lańcucki Jerzy. Pojęcie efektywności ochrony ubezpieczeniowej i możliwości ich zmierzenia.//Studia ubezpieczeniowe. — Poznań — Warszawa: PWN. — 1975. — С. 83 — 100.

Lańcucki Jerzy. Efektywność ochrony ubezpieczeniowej jako kryterium optymalizacji systemu ubezpieczeń gospodarczych.//Studia ubezpieczeniowe. — Warszawa—Poznań: PWN. — 1984. — С. 44.

²⁸ Pokorzyński Lucjan. Uwagi w sprawie podstawowych zasad ubezpieczeń w Polsce.//Zeszyty Naukowe WSE w Poznaniu. — Poznań: Wydawnictwo WSE w Poznaniu. — 1957. — С. 15.

²⁹ Pokorzyński Lucjan. Uwagi w sprawie podstawowych zasad ubezpieczeń w Polsce.//Zeszyty Naukowe WSE w Poznaniu. — Poznań: Wydawnictwo WSE w Poznaniu. — 1957. — С. 17.

³⁰ Handschke Jerzy. Postulat powszechnej ochrony ubezpieczeniowej.//Wiadomości ubezpieczeniowe. — 1977. — № 1. — С. 1—8.

Fedorowicz Zdzisław. Racjonalny system finansowy. (Główne kierunki reformy). — Warszawa: PWE. — 1984. — С. 224.

³¹ Kreid Eugeniusz. Wskaźnik efektywności ubezpieczeń majątkowych.// Studia ubezpieczeniowe. — Warszawa—Poznań: PWN. — 1979. — С. 120.

Відповідно якщо загальний каталог (кількість) ризиків, які потенційно загрожують даному страховому полю (N), позначити через (K), а кількість ризиків, охоплених страхуванням, через (k), то загальність вертикальна P_y становитиме:

$$P_y = \frac{k}{K}$$

У свою чергу, синтетичний показник загальності буде функцією тих двох:

$$\frac{n}{K} \times \frac{k}{K}$$

Наведене співвідношення можна подати графічно у формі прямокутників. Отже, теоретично абсолютна загальність становитиме квадрат, величина сторін якого дорівнює 1. Сукупна загальність у разі неповного охоплення страхуванням суб'єктів господарювання, до того ж не від усіх ризиків, буде подана прямокутником, меншим за площею, ніж "квадрат повної загальності".

Графічно показані Е. Крейдом залежності мають такий вигляд:

Зважаючи на універсальність та прозорість синтетичного показника загальності, у страховій літературі було зроблено спробу подати його у вигляді комплексного показника страхового поля³². Такий показник, на думку його творців, міг би репрезентувати вже звичне поняття страхового поля, введеного М.Серебровським у 1924 році, а також поняття "ризикового поля", введеного до страхової теорії німецькими математиками К. Бюраном та П. Рібеселем³³.

Аналогічно до показника загальності Е. Крейд пропонує також квантифікувати принцип повноти страхування, беручи за такий частку отриманого страхового відшкодування (i) від величини вартості завданого збитку (J). Отже, показник повноти (P_z) становитиме:

$$P_z = \frac{i}{J}$$

Даючи числове значення принципу реальності, який, на думку Е.Крейда,

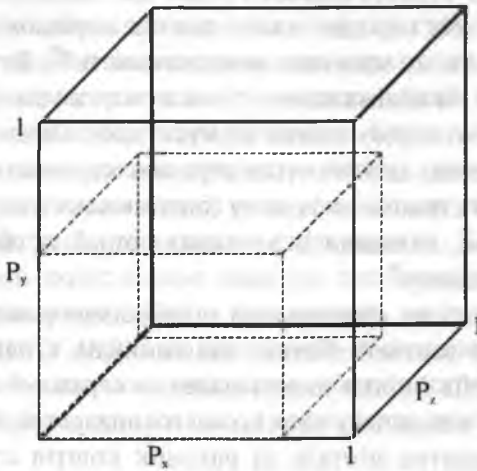
³² *Gawroński Andrzej. Proba określenia wskaźnika pola ubezpieczeniowego.//Wiadomości ubezpieczeniowe. — 1981. — № 1. — С. 1—10.*

³³ *Керемидчиев Борис. Върху някои математико-статистически методи за изследване на риска по имущественото застраховане.//Финансы и кредит. — 1976. — № 10. — С. 39—47.*

це може бути неповним, у вигляді співвідношення кількості здійснених страховими відшкодувань збитків (s) до загальної кількості заявлених страхових випадків (S), Е.Крейд запропонував розраховувати синтетичний показник загальної ефективності страхування (W_e) за формулою:

$$W_e = P_x \cdot P_y \cdot P_z \cdot r = \frac{n}{N} \cdot \frac{k}{K} \cdot \frac{i}{J} \cdot \frac{s}{S} \leq 1.$$

Враховуючи, що показник реальності страхового захисту в переважній більшості випадків наближається до одиниці, тобто до рівня абсолютної реальності, Е.Крейд запропонував відтворити загальний показник економічної ефективності у формі тримірної геометричної фігури — “паралелепіпеда ефективності страхового захисту”, параметрами якого є розраховані показники горизонтальної та вертикальної загальності й повноти. Числове значення об'єму паралелепіпеда, яке практично завжди менше за одиницю (об'єму куба із величиною ребра 1), характеризує стан загальної ефективності кожного окремого виду страхування, побудованого на комбінації кількох ризиків¹⁴. Цю залежність можна подати графічно (див. рис.):

Отже, якщо відомі значення ступеня охоплення страхового поля (P_x), рівня страхової відповідальності страховика (R_z) та кількість ризиків, охоплених страхуванням з усіх можливих (P_y), то відношення отриманого паралелепіпеда до куба, що його оточує, має сприйматися як показник реальної ефективності страхування на тлі абсолютно можливої.

Водночас видно, що цей показник характеризує передусім суспільну ефективність страхування, оскільки він спирається на ступінь охоплення ним усіх суб'єктів суспільства, які потребують страхового захисту. З точки зору окремого суб'єкта господарювання, ефективність страхового захисту має досягатися на підставі оптимального співвідношення показника загаль-

¹⁴ Krejd Eugeniusz. Wskaźnik efektywności ubezpieczeń majątkowych. // Studia ubezpieczeniowe. — Warszawa—Poznań: PWN. — 1979. — С. 124.

ності охоплення ризиків та повноти страхового відшкодування збитків у разі їх настання. Таким чином, у переносному значенні показником ефективності буде площа прямокутника, одна із сторін якого становитиме ступінь охоплення можливих у даній ситуації ризиків, а друга — рівень їх фінансового покриття.

Виникає питання: яка конфігурація прямокутника вважатиметься оптимальною із багатьох різних, але однакових за площею?

На думку деяких дослідників проблеми, прерогатива має віддаватися якнайширшому охопленню ризиків, що проявляються з найбільшою ймовірністю. Принцип повноти їх покриття повинен мати підпорядковане значення. Тобто насамперед від страхувальника слід очікувати спроби охопити страховим захистом найширший перелік ризиків хоч би на достатньому, мінімальному рівні, а пізніше, у другу чергу, підняти ступінь страхового покриття за окремими ризиками згідно з власною оцінкою страхувальника і достатністю коштів у нього.

Такий розклад акцентів на основні параметральні показники страхового захисту здійснюється з передбачливості. Адже ще Адам Сміт зазначав, що, “як переконає досвід усіх народів, навіть значна нерівномірність не становить такого великого зла, як маленька невизначеність”³⁵. Встановлення страхового покриття бодай на мінімальному рівні в розрізі усіх або більшості попутних ризиків значною мірою здатне усунути таку невизначеність. Саме з цих міркувань здебільшого здійснюється страхове керівництво у справі формування оптимального страхового захисту (оптимального страхового портфеля) на побутовому рівні, виходячи із життєвих потреб та обмежених можливостей домашнього бюджету³⁶.

На думку Єжи Хандшке, формування оптимального відношення страхового відшкодування до вартості збитків, що виникли, є одним з основних і найважливіших критеріїв оцінки якості надання страхової послуги. Досліджуючи стан страхових відносин у сільському господарстві, він доходить висновку, що повне покриття збитків за рахунок коштів страхового фонду (коштів страховика), яке з економічної точки зору цілком переконливе, дуже часто на практиці призводить до зниження і навіть до втрати почуття дбайливості у господарників за стан їхнього майна.

Виходячи з цих міркувань, умови страхування, а передусім рівень відшкодування збитків мають встановлюватися таким чином, щоб не припускати такого явища. Тобто компенсаційна функція має органічно й оптимально поєднуватися з попереджувальною функцією. Кількісний вираз оптимуму

³⁵ Кулишер И. М. Очерки финансовой науки. — Петроград: Наука и школа, 1919. — С. 139.

³⁶ Volker Spiegel. Der optimale Versicherungsschutz. — München: Wilhelm Heyne Verlag, 1989. — С. 9—200. Социальное и личное страхование. — Москва: Издательский центр СО “АНКИЛ”, 1992. — С. 110—121. Р.Т.Юлдашев, автор цього реферативного збірника, написаного на матеріалах досвіду страхового ринку ФРН, стверджує, що опис оптимального страхування для кожного конкретного випадку будується з відповідей на два питання: які ризики треба страхувати? яка з компаній дасть найкращий страховий захист?

співвідношення страхової суми і суми “власної участі” страхувальників³⁷.

Аналізуючи шляхи реформування страхового захисту в соціальній сфері, польський економіст Болеслав Банашкевич стверджує необхідність законодавчого становлення соціальних виплат лише на мінімальному рівні й лише на тих ризиків, які проявляються з найбільшою ймовірністю. Додатковою формою компенсації спаду доходів населення з приводу настання випадків захворювання або втрати працездатності може слугувати добровільна, але вибрана на оптимальному рівні відповідна форма страхування³⁸.

Визначення оптимальних параметрів страхового захисту доцільно здійснювати не лише виходячи з формальної логіки, а й широко впроваджуючи необхідні елементи математичної логіки, математичних розрахунків. Отже, щоб забезпечити для себе оптимальний страховий захист у разі настання збитків, страхувальник повинен зіставляти розмір страхової премії, яку належить йому заплатити, із тими фінансовими перевагами, що їх він може отримати у процесі здійснення страхування. Математичним виразником оптимального страхового захисту страхувальника є ситуація, за якої математичне очікування збитків відповідає математичному очікуванню їх компенсації.

Піонером у визначенні оптимального страхового захисту, з точки зору страхувальника, визнається відомий американський вчений, лауреат Нобелівської премії за 1972 рік у галузі економіки Кеннет Арров.

Він вважав, що страхове покриття збитків, разом із власною участю страхувальників, оптимальне тоді, коли воно більше за очікувані збитки.

Формулюючи “теорію ідеального страхування”, Кеннет Арров стверджував, що страховий поліс можна вважати оптимальним для страхувальника вже тоді, коли він краший. Тобто математична надія кінцевої користі у вигляді формули $E\{I[Y(X)]\}$ є найбільшою з-поміж кількох, які мають однакові значення математичного очікування збитків (страхової надії), що мають вираз $E[I(X)]$. Математична надія, у свою чергу, залежить від значень ряду змінних, як-от:

— очікуваної користі $Y(X) = W - P - X + I(X)$,

де: W — початкове багатство страхувальника;

P — величина сплаченої страхової премії;

X — завданий збиток;

$I(X)$ — сума отриманого відшкодування;

— корисності кінцевого багатства страхувальника вже після сплати премії та отримання відшкодування — $U(y)$ ³⁹.

³⁷ Handschke Jerzy. Pełność kompensacji ubezpieczeniowej w obowiązkowych ubezpieczeniach rolnych.// Studia ubezpieczeniowe. — Poznań—Warszawa: PWN. — 1975. — С. 185—194.

³⁸ Banaszkievicz Boleslaw. W kwestii reformy ubezpieczenia społecznego rolników.//Więś współczesna. — 1989. — № 9. — С. 57—59.

³⁹ Kenneth J. Arrow. Eseje z teorii ryzyka. — Warszawa: PWN. — 1979. — С. 216, 217.

ЗМІСТ

Бюджет	БУКОВИНСЬКИЙ С.А. Шляхи розвитку бюджетної системи України	3
	РАДИОНОВА І.Ф., БУРЛАЙ Т.В. Модель дефіциту бюджету України	9
Фінансовий механізм	БЛИК М.Д. Сутність та особливості фінансового управління державними підприємствами	16
	ЯКОВЛЄВ А.І. Удосконалення методів визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності	28
	КЛАПКІВ М.С. Теорії оптимального фінансування антиризикової діяльності	35
	РОМАНІВ М.В. Роль Міністерства фінансів у забезпеченні контролю за рухом фінансових ресурсів держави	46
Теорія фінансів	ОПАРІН В.В. Фінансова система: теоретичні засади та практичні аспекти її розбудови в Україні	49
Інвестиції	БАРАНОВСЬКИЙ О.І. Інвестиційна безпека	60
	КОЛОСОВ О.Є. Напрямки трансформації інвестиційної політики України в контексті сучасних тенденцій іноземного інвестування	70
	МІЗЮК Б.М., ШЕВЧУК В.О. Зовнішні запозичення: вплив на економічну політику	82
Грошовий обіг	МЕЛЬНИК О.М. Особливості нового етапу в антиінфляційній політиці України	91
Фінанси галузі	БУРЯК Л.Д., ГАПОНЮК М.А. Проблеми фінансового забезпечення розвитку малого бізнесу	102
	ПЕТЛЕНКО Ю.В. Проблеми забезпечення обіговими коштами виробничих підприємств в умовах економічної кризи	106
	ГЕРАСИМЧУК З.В. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні	110
	НГУЕН ДАНГ ФІОНГ ТХАНЬ. Прогнозування шляхів розвитку економіки і фінансів підприємств	116
Учені України	ЛАЗАРЕНКО А.І. Визнання	120
Листи до редакції	БЕДРИНЕЦЬ М.Д. Податки в системі фінансової підтримки розвитку малого підприємництва	122
	ДЕМИДЕНКО Л.М. Окремі питання податкового стимулювання інвестування в Україні	127
	ПОПРУГА М.П. Фінансовий контроль як складова бюджетного процесу	131
Наукові конференції	ЛАРІОНОВА Л.Д. Реформа фінансово-кредитної системи перехідної економіки	133
	ЛАЗАРЕНКО А.І. Міжнародна науково-практична конференція "Фінанси України"	138
На здобуття Державної премії України "ФУ" інформують	ПАСХАВЕР Б.І. АСК "Укррічфлот" — флагман ринкових перетворень в Україні	139
	Звіти, коментарі, новини	143

CONTENTS

Budget	BUKOVINSKIY S.A. Ways of development of budget system in Ukraine	3
	RADIONOVA I.F., BURLAY T.V. Deficiency budget model in Ukraine	9

Financial Mechanizm	BILIK M.D. Essence and feature of financial governance over government enterprises	16
	JAKOVLEV A.I. Improvement of efficiency methods denomination of international economic action	28
	KLAPKIV M.S. Optional Financing theory of antirisky action	35
	ROMANIV M.S. Role of Ministry of Finance in security control over movement of government financial resources	46
teohry of Finances	OPARIN V.V. Financial system: theoretical principles and practical aspects its development in Ukraine	49
Investments	BARANOVSKIY O.I. Investment security	60
	KOLOSOV O.E. Directions of investment policy transformation of Ukraine in context of modern tendencies of foreign investment	70
	MIZJUK B.M., SHEVCHUK V.O. Outer borrowing: influence on economic policy	82
Circulation	MELNIK O.M. Features of new stage of anti-inflation police in Ukraine	91
Finances of Branch	BURJAK O.M., GAPONJUK M.A. Financial security problems of small business development	102
	PETLENKO U.V. Security problems of means of circulation in conditions of economic crisis	106
	GERASIMCHUK Z.V. Development problems of small business in Ukraine	110
	NGUEN DANG FIONG JNHAN Development ways predicting of economy and finances of enterprises	116
Pupils of Ukraine	LASARENKO A.I. Recognition	120
Letters to the	BEDRINETS M.D. Taxes in financial supporting system of small enterprise development	122
Editorial Staff	DEMIDENKO L.M. Several questions concerning investment taxing stimulation in Ukraine	127
	POPRUGA M.P. Financial control as part of budget process	131
Scientific conferences	LARIONOVA L.D. Reform of financial-credit system of transitive economy	133
	LASARENKO A.I. International scientific-practical conference "Finances of Ukraine"	138
For receiving State prize of Ukraine	PASKHAVER B.I. ASK "UKRRICHFLOT" — leader of market reorganization in Ukraine	139
"FU" Informs	Reports, comments, news	143

Головний редактор **О.Д.Василик**

Редакційна колегія:

С.Буковинський, О.Василик, П.Германчук, А.Даниленко, М.Деркач, О.Заруба, А.Лазаренко, М.Пабат, К.Павлюк, В.Пархоменко, А.Поддєрьогін, Г.П'ятаченко, В.Регурецький, О.Редькін, М.Романів, М.Савлук, В.Федосов, В.Федько, С.Юрій.

Редакція:

Перший заступник головного редактора *К.Павлюк*
 Заступники головного редактора *А.Лазаренко, Л.Скобля*
 Відповідальний секретар *Л.Богута*
 Редактори відділів *В.Грушко, О.Заруба, Л.Ларіонова, Н.Цуканова*
 Літературний редактор *Є. Литвиненко*. Коректор *Р.Зарембовська*
 Адміністратор *Т.Біленька*
 Комп'ютерний набір *І. Рикової*
 Комп'ютерна верстка *І. Кіріличева*

Здано до друку 13.07.98 р. Формат 70x108/16.
 Папір офсетний №1. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 10,0. Друк. арк. 14,4.
 Передплатна ціна 2 грн. 72 коп. Зам. № 8-1511
 254119, Київ-119, вул. Дегтярівська, 38—44.
 Телефон/факс 211-04-41; телефон 211-03-90,
 E-mail: oktan@fin-ukr.kiev.ua.

Надруковано у "Поліграфцентрі Київського університету ім. Тараса Шевченка"

252017, Київ, бульвар Т.Шевченка, 14, тел.: 224-01-05

Індекс журналу у Каталозі передплатних видань України: 74580.

Видання зареєстровано у Держкомпресі України. Свідоцтво KB 1513 від 25.06.95 р.

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.